“O‘ZBEK RASSOMLARI IJODINI O‘RGANISH ASOSIDA TALABALARDA ESTETIK DUNYOQARASHNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI”

Nuriddinova Madina Akmaljon qizi *Andijon davlat pedagogika instituti*
Email: madinanuriddinova33@gmail.com

Annotasiya: Mazkur maqolada o‘zbek rassomlari ijodini o‘rganish orqali talabalarda estetik dunyoqarashni shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari yoritiladi. Unda milliy tasviriy san’at namunalarini ta’lim jarayonida o‘rganishning talabalarning estetik idroki, badiiy tafakkuri va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi.

Abstract: This article explores the pedagogical potential of studying the works of Uzbek artists in developing students’ aesthetic worldview. It analyzes the importance of using national fine art examples in education for developing students’ aesthetic perception, artistic thinking, and creative abilities.

Аннотация. В статье рассматриваются педагогические возможности формирования эстетического мировоззрения студентов посредством изучения творчества узбекских художников. Анализируется значение использования произведений национального изобразительного искусства в образовательном процессе для развития эстетического восприятия, художественного мышления и творческих способностей студентов.

Kalit so‘zlar: o‘zbek rassomlari, tasviriy san’at, estetik dunyoqarash, estetik idrok, badiiy tafakkur, talabalar, milliy san’at.

Keywords: Uzbek artists, fine art, aesthetic worldview, aesthetic perception, artistic thinking, students, national art.

Ключевые слова: узбекские художники, изобразительное искусство, эстетическое мировоззрение, эстетическое восприятие, художественное мышление,студенты, национальное искусство.

Kirish

Bugungi oliy ta’lim jarayonida talabalarning kasbiy bilim va amaliy ko‘nikmalari bilan bir qatorda, ularning estetik didi, badiiy tafakkuri va san’at asarlarini anglash qobiliyatini rivojlantirish ham muhim vazifalardan biridir. Tasviriy san’at ta’limida bu jarayon milliy san’at namunalari, rassomlar ijodi va ularning badiiy qarashlarini o‘rganish bilan bevosita bog‘liq. O‘zbek tasviriy san’ati tarixini o‘rganish jarayonida milliy rassomlik maktabining shakllanishi, uning rivojlanish bosqichlari va turli badiiy yo‘nalishlar haqida bilim berish talabalarning san’atga bo‘lgan munosabatini kengaytirishga xizmat qiladi.

O‘zbekistonda tasviriy san’at bo‘yicha mutaxassislar tayyorlash tizimida milliy san’at tarixi, rangtasvir, kompozitsiya va san’at nazariyasiga alohida e’tibor qaratiladi. Jumladan, Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn institutida san’atshunoslik yo‘nalishida jahon va milliy san’at tarixi, o‘zbek san’ati tarixi, san’at nazariyasi hamda san’at asarlarini tahlil qilish kabi fanlar o‘qitiladi. O‘zbek rassomlari ijodini o‘rganish talabalarga nafaqat san’at tarixiga oid bilimlarni egallash, balki asarning mazmuni, kompozitsiyasi, rang yechimi va badiiy ifoda vositalarini tahlil qilish imkonini beradi. Tasviriy san’at ta’limiga mo‘ljallangan o‘quv adabiyotlarda ham o‘zbek rassomlari ijodi, rangtasvir janrlari va san’atning nazariy asoslarini o‘rganish ta’lim mazmunining muhim tarkibiy qismi sifatida qaraladi.

Shu nuqtayi nazardan, o‘zbek rassomlarining ijodiy merosidan ta’lim jarayonida maqsadli foydalanish talabalarda estetik idrokni rivojlantirish, badiiy asarni tahlil qilish va milliy san’atning o‘ziga xos xususiyatlarini anglash uchun pedagogik imkoniyat yaratadi. Mazkur maqolada o‘zbek rassomlari ijodini o‘rganishning talabalarda estetik dunyoqarashni shakllantirishdagi o‘rni va undan ta’lim jarayonida foydalanish imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Maqolaning maqsadi - o‘zbek rassomlari ijodini o‘rganishning talabalarda estetik dunyoqarashni shakllantirishdagi pedagogik imkoniyatlarini aniqlash hamda milliy tasviriy san’at namunalaridan ta’lim jarayonida samarali foydalanish usullarini yoritishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi: O‘zbek tasviriy san’atini o‘rganish, milliy badiiy merosning mazmun-mohiyatini anglash va uning yoshlar estetik tarbiyasidagi o‘rnini belgilash masalalari bir qator san’atshunoslik hamda pedagogik tadqiqotlarda yoritilgan. N. Abdullayevning “O‘zbekiston san’ati tarixi” asarida O‘zbekiston hududida tasviriy san’atning shakllanishi va rivojlanishi, milliy san’atning tarixiy ildizlari hamda uning turli davrlardagi o‘ziga xos xususiyatlari izchil bayon qilingan. Ushbu manba o‘zbek rassomlari ijodini tarixiy va badiiy nuqtayi nazardan o‘rganish uchun muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. N. Oydinovning “Tasviriy san’at tarixi” asarida tasviriy san’atning tarixiy taraqqiyoti, uning asosiy turlari va janrlari bilan bir qatorda, o‘zbek san’atining rivojlanish jarayonlariga ham e’tibor qaratilgan.

Mazkur yondashuv talabalarning milliy san’at haqidagi bilimlarini kengaytirish va san’at asarlarini tarixiy-badiiy jihatdan anglash imkoniyatlarini oshirishga xizmat qiladi. O. Samadovning “Tasviriy san’at tarixi” o‘quv qo‘llanmasida ham tasviriy san’atning rivojlanish bosqichlari, san’at turlari va janrlari haqida ma’lumotlar berilgan bo‘lib, ularni ta’lim jarayonida tizimli ravishda

o‘rganish imkonini beradi. Badiiy asarni idrok etish masalasida R. Arnheimning “Art and Visual Perception: A Psychology of the Creative Eye” asari muhim nazariy manbalardan biri hisoblanadi. Muallif badiiy idrok jarayonida shakl, rang, makon, muvozanat va vizual ifodaning ahamiyatini tahlil qiladi. Ushbu qarashlar o‘zbek rassomlari asarlarini o‘rganishda ularning faqat mazmunini emas, balki kompozitsion tuzilishi, ranglar uyg‘unligi va badiiy ifoda vositalarini ham tahlil qilish zarurligini asoslash imkonini beradi.

Mazkur tadqiqotda adabiyotlarni o‘rganish bilan bir qatorda tahlil, kuzatish, taqqoslash, suhbat va pedagogik kuzatuv metodlaridan foydalanildi. O‘zbek rassomlarining tanlangan asarlari mazmuni, kompozitsiyasi, rang yechimi, obrazlar ifodasi va estetik xususiyatlari tahlil qilindi. Talabalarning asarlarni idrok etishi va ular haqidagi mustaqil fikrlarini aniqlash maqsadida savol-javob va suhbatlardan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida talabalar o‘zbek rassomlarining ijodiy merosi bilan tanishtirilib, ularning asarlarini kuzatish, badiiy vositalarni aniqlash, turli asarlarni o‘zaro taqqoslash va o‘z estetik munosabatini ifodalashga yo‘naltirildi. Ayniqsa, asarning mazmuni bilan bir qatorda undagi ranglar uyg‘unligi, kompozitsion muvozanat, obrazlarning ifodaviyligi va umumiy badiiy kayfiyatga e’tibor qaratildi. Metodologik jihatdan tadqiqotning asosiy e’tibori san’at asarini ko‘rish — tahlil qilish — estetik baholash — mustaqil fikr bildirish ketma-ketligiga qaratildi. Bunday yondashuv talabalarning tayyor xulosani qabul qilishidan ko‘ra, asarni mustaqil kuzatishi va o‘z fikrini badiiy dalillar asosida ifodalashiga imkon beradi.

Shu asosda o‘zbek rassomlari ijodini o‘rganish talabalarda milliy san’atga qiziqish, badiiy asarni anglash, estetik mezonlar asosida baholash va mustaqil estetik fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishning samarali vositalaridan biri sifatida qaraldi. Tadqiqotda foydalanilgan tarixiy, san’atshunoslik va pedagogik manbalar esa mazkur jarayonning nazariy asoslarini belgilashga xizmat qildi.

Muhokama va natijalar: O‘zbek rassomlari ijodini o‘rganish jarayonida talabalarning san’at asariga bo‘lgan munosabati faqat asarning mazmunini tushunish bilan cheklanmasligi, balki uning badiiy-estetik xususiyatlarini anglash bilan bog‘liq bo‘lishi aniqlandi. Asarlarni kuzatish va tahlil qilish davomida talabalar rang, kompozitsiya, shakl, obraz va tasviriy ifoda vositalarining asar mazmunini ochib berishdagi ahamiyatiga e’tibor qaratadilar. Bu esa ularda san’at asarini yaxlit holda idrok etish va unga nisbatan shaxsiy estetik munosabat bildirish imkoniyatini kengaytiradi.

O‘zbek rassomlarining ijodiy merosi talabalarning milliy san’at haqidagi tasavvurlarini boyitishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Rassomlarning turli mavzulardagi asarlarini o‘rganish orqali talabalar o‘zbek xalqining turmush tarzi, tarixiy xotirasi, urf-odatlari, tabiatga munosabati va milliy qadriyatlarining tasviriy san’atdagi ifodasini anglash imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Shu jihatdan milliy rassomlik merosi estetik tarbiya bilan bir qatorda, talabalarning madaniy dunyoqarashini kengaytiruvchi manba sifatida ham namoyon bo‘ladi. San’at asarlarini taqqoslab o‘rganish talabalarning mustaqil fikrlash faoliyatini faollashtiradi. Turli rassomlarning bir-biriga yaqin mavzudagi asarlarini solishtirish orqali talabalar rang tanlovi, kompozitsion yechim, obrazlarning berilishi va badiiy ifoda uslubidagi farqlarni aniqlashga harakat qiladilar. Bunda tayyor xulosani takrorlashdan ko‘ra, o‘z kuzatuvlariga asoslangan fikr bildirishga ehtiyoj paydo bo‘ladi. Asarlarni tahlil qilishda talabalarning estetik baholash mezonlaridan foydalanishi ham muhim natijalardan biri sifatida namoyon bo‘ldi. Dastlab asarning mazmuniga ko‘proq e’tibor qaratilgan bo‘lsa, keyingi tahlillarda ranglar uyg‘unligi, kompozitsion muvozanat, obrazlarning ifodaviyligi va umumiy badiiy kayfiyat kabi jihatlarga ham e’tibor qaratila boshlandi. Bu holat estetik idrokning faqat ko‘rish bilan emas, balki anglash, taqqoslash va baholash jarayonlari bilan bog‘liqligini ko‘rsatadi. O‘zbek rassomlari ijodini amaliy mashg‘ulotlar bilan bog‘lash ham talabalarning mavzuga qiziqishini kuchaytiradi. Rassom asarini tahlil qilgandan

so‘ng undagi kompozitsion yoki rangtasviriy yechimlarni amaliy topshiriqlarda qo‘llash talabaga nazariy bilimni ijodiy faoliyat bilan bog‘lash imkonini beradi. Natijada talaba san’at asarini faqat tomoshabin sifatida emas, balki ijodiy jarayonni tushunishga intiluvchi shaxs sifatida qabul qila boshlaydi. Umuman olganda, o‘zbek rassomlari ijodini ta’lim jarayonida maqsadli va tizimli o‘rganish talabalarning estetik idroki, badiiy tafakkuri, mustaqil fikrlashi hamda milliy san’atga bo‘lgan munosabatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, asarni kuzatish, badiiy vositalarni tahlil qilish, boshqa asarlar bilan taqqoslash, estetik baholash va mustaqil fikr bildirish ketma-ketligidan foydalanish talabaning estetik dunyoqarashini shakllantirish jarayonini mazmunan boyitadi.

Xulosa

O‘zbek rassomlari ijodini o‘rganish talabalarda estetik dunyoqarashni shakllantirishning samarali vositalaridan biri sifatida qaralishi mumkin. Milliy tasviriy san’at namunalarini o‘rganish orqali talabalar rassomlarning ijodiy qarashlari, asarlaridagi mazmun, rang, kompozitsiya va badiiy ifoda vositalarini anglash bilan birga, milliy san’atning tarixiy va madaniy ahamiyatini ham chuqurroq tushunadilar. N. Abdullayevning O‘zbekiston san’ati tarixiga oid tadqiqotlari milliy tasviriy san’atning uzoq tarixiy taraqqiyot va boy badiiy merosga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Shuningdek, san’at asarlarini kuzatish, tahlil qilish, taqqoslash va estetik baholash talabalarning badiiy idrokini hamda mustaqil fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi. R. Arnheimning vizual idrok haqidagi ilmiy qarashlarida shakl, rang, makon, muvozanat va ifodaviylik kabi unsurlarni idrok etishning badiiy tafakkur bilan bog‘liqligi asoslangan. Shu sababli o‘zbek rassomlari ijodini ta’lim jarayonida tizimli va maqsadli o‘rganish talabalarning estetik didi, badiiy tafakkuri, milliy san’atga munosabati va mustaqil estetik qarashlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Ta’lim jarayonida milliy rassomlar ijodidan foydalanishning muhim jihati shundaki, talabalar asarni tayyor nazariy ma’lumot orqali emas, balki bevosita kuzatish va mustaqil tahlil qilish orqali o‘zlashtiradilar. Bunday yondashuv ularda san’at asariga nisbatan shaxsiy munosabatni shakllantirish, o‘z qarashlarini badiiy dalillar bilan asoslash va turli ijodiy yondashuvlarni qiyosiy baholash imkonini beradi. Shu bilan birga, rassomlarning ijodiy faoliyati bilan tanishish talabalarning milliy madaniyatga oid bilimlarini kengaytirib, san’atni zamonaviy hayot va shaxsiy ijodiy tajriba bilan bog‘lashiga sharoit yaratadi.

Shundan kelib chiqib, oliy ta’limda o‘zbek rassomlari ijodini o‘rganishga faqat san’at tarixi doirasidagi nazariy mavzu sifatida emas, balki talabaning shaxsiy-estetik rivojlanishini qo‘llab-quvvatlovchi ta’limiy jarayon sifatida yondashish maqsadga muvofiq. Mashg‘ulotlarda asar tahlili, munozara, qiyosiy kuzatish va ijodiy topshiriqlarni izchil qo‘llash orqali talabaning estetik qarashlarini yanada boyitish mumkin. Bu yondashuv milliy badiiy merosni o‘rganish bilan bir qatorda, talabalarning san’atni anglash va unga ongli munosabat bildirish ko‘nikmalarini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, o‘zbek rassomlari ijodini o‘rganish talabalarning estetik dunyoqarashini shakllantirishda faqat san’at haqidagi bilimlarni kengaytirish bilan cheklanmay, ularning go‘zallikni anglash, badiiy qiymatni farqlash va estetik tanlov qilish qobiliyatini ham rivojlantiradi. Rassom asarlaridagi tarixiy voqealar, inson obrazlari, tabiat manzaralari, milliy liboslar, turmush manzaralari va ranglar tizimini tahlil qilish orqali talaba san’atning jamiyat va inson hayotidagi o‘rnini chuqurroq anglay boshlaydi. Ayniqsa, milliy mavzudagi asarlarni o‘rganish tarixiy-madaniy xotirani saqlash, milliy qadriyatlarning badiiy ifodasini tushunish va ularga nisbatan ongli munosabatni rivojlantirish imkonini beradi. Zamonaviy tadqiqotlarda ham tasviriy san’at ta’limining estetik did, badiiy tafakkur, ijodiy qobiliyat va milliy madaniy merosni anglash bilan bog‘liqligi ta’kidlangan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayev N. O‘zbekiston san’ati tarixi. — Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2007.
2. Oydinov N. O‘zbekiston tasviriy san’ati tarixidan lavhalar. — Toshkent: O‘qituvchi, 1997.
3. Oydinov N. Tasviriy san’at tarixi. — Toshkent: Ijod nashriyot uyi, 2007.
4. Oydinov N. Rassom-o‘qituvchilar tayyorlash muammolari. — Toshkent: O‘qituvchi, 1997.
5. Abdirasilov S., Tolipov N. Rangtasvir. — Toshkent: Niso Poligraf, 2017.
6. Abdirasilov S. Tasviriy san’at o‘qitish metodikasi. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2012.
7. Boymetov B. Qalamtasvir. — Toshkent: Musiqa, 2006.
8. Boymetov B. Portret qalamtasviri. — Toshkent, 2001.
9. Boymetov B., Abdirasilov S. Chizmatasvir. — Toshkent, 2004.
10. Hasanov R. Tasviriy san’at asoslari. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2009.
11. Bulatov S. Rangshunoslik. — Toshkent: O‘zbekiston, 2009.
12. Nabiyev M. Rangshunoslik va rangtasvir texnologiyasi. — Toshkent.
13. Egamov A., Boymetov B., Aminov X. Chizmatasvir. — Toshkent: Sharq, 2007.
14. Axmedov M.B., Xasanova M.Z. Qalamtasvir. — Toshkent: IJOD-PRINT, 2021.
15. Karamatov X. O‘zbekiston san’ati (1991–2001 yillar). — Toshkent, 2001.
16. Hakimov A. O‘zbekiston san’ati: tarix va zamonaviylik. — Toshkent, 2010.
17. Arnheim R. Art and Visual Perception: A Psychology of the Creative Eye. — Berkeley: University of California Press, 1974.
18. Eisner E.W. The Arts and the Creation of Mind. — New Haven: Yale University Press, 2002.
19. Albers J. Interaction of Color. — New Haven: Yale University Press, 1963.
20. Hasanov X. Rangtasvir talabalarni rassomlar estetik ruhda darslarida ijodi misolida tarbiyalash. — TerDU Xabarlari, 2025.